

Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Зелена книга — авторското право в икономиката на знанието“

COM(2008) 466 окончателен

(2009/С 228/08)

На 16 юли 2008 г. Комисията реши, в съответствие с член 262 от Договора за създаване на Европейската общност, да се консултира с Европейския икономически и социален комитет относно

„Зелена книга — авторското право в икономиката на знанието“

Специализирана секция „Единен пазар, производство и потребление“, на която беше възложено да подготви работата на Комитета по този въпрос, прие своето становище на 11 март 2009 г. (докладчик: г-н RETUREAU).

На 452-рата си пленарна сесия, проведена на 24 и 25 март 2009 г. (заседание от 24 март), Европейският икономически и социален комитет прие настоящото становище със 173 гласа „за“, 6 гласа „против“ и 2 гласа „въздържал се“.

1. Въведение

1.1 Целта на настоящата Зелена книга (ЗК) е да бъдат разгледани най-добрите начини за осигуряване на разпространението онлайн на знания в областта на научните изследвания, науката и образованието и да бъде направен опит за разрешаване на някои проблеми, свързани с ролята на авторското право в обществото на знанието.

1.2 Под „авторско право“ се разбира авторското право и сродните му права - понятия, които замества класическото понятие „литературна и художествена собственост“⁽¹⁾. Авторското право е обект на закрила, която се осъществява с помощта на различни конвенции и международни организации, като по-специално администрираната от СОИС⁽²⁾ на ООН Бернска конвенция и Споразумението за свързаните с търговията аспекти на правата върху интелектуалната собственост (Споразумението ТРИПС).

1.3 Зелената книга се състои от две части. В нея е разгледана общата проблематика на изключенията от изключителните права на носителите на авторски права и сродни права. Втората част от Зелената книга е посветена на проблемите, произтичащи от изключенията и ограниченията, които оказват най-голямо влияние върху разпространението на знания и върху възможността тези изключения да бъдат адаптирани към цифровата ера.

1.4 Изключенията и ограниченията върху авторското право, предвидени в Споразумението ТРИПС, следва да се тълкуват стриктно.

1.5 В рамките на прегледа на единния пазар⁽³⁾ Комисията подчерта необходимостта от насърчаване на свободното движение на знания и иновации. Комитетът напълно подкрепя тази насоченост, която е необходима за по-нататъшното развитие на Лисабонската стратегия.

⁽¹⁾ Поради разширяването на обхвата му, така че да обхваща нови области и обекти на интелектуалното творчество.

⁽²⁾ Световната организация за интелектуална собственост.

⁽³⁾ COM (2007) 724 окончателен от 20.11.2007 г. - Единен пазар за Европа през 21-ви век.

1.6 Авторското право и сродните му права се разглеждат в девет директиви⁽⁴⁾. Създателите на софтуерни програми се приравняват към авторите на литературни и художествени творби, но в положителното право, както и в практиката, тези права са по-ограничени от „класическото авторско право“.

2. Обща проблематика

2.1 Замисълът на Директивата относно хармонизирането на някои аспекти на авторското право и сродните му права в информационното общество (наречена DADVSI) се състои в осигуряване на максимална защита на авторите. Според Комисията тя би трябвало да остане напълно приложима в цифровата ера, която се характеризира с „дематериализиране“, и мигновено предаване на литературни и художествени произведения, на технически и научни публикации и на произведения, съхранявани с помощта на софтуерни програми, докато бенефициерите на правата считат, че ползването онлайн на техните произведения им носи малки доходи.

2.2 Понастоящем списъкът на изключения на Общността съдържа едно задължително изключение и 20 незадължителни изключения. Следователно държавите-членки могат да решават дали да прилагат незадължителните изключения и според Комитета това представлява значителна пречка пред действителното хармонизиране на основателните изключения в една икономика на знанието, използваща непрестанно развиващи се технологични средства от цифровата епоха. Но фактът, че списъкът е ограничителен, не позволява на държавите-членки да добавят други изключения. Освен това, в съответствие с изготвения от СТО и СОИС „тест от три етапа“, обхватът на тези ограничения се обуславя от три условия: те се прилагат само в някои особени случаи (например, когато ползвателите са незрящи), не трябва да възпрепятстват нормалното използване на произведението нито да накърняват неоснователно законните интереси на носителя на правата.

⁽⁴⁾ Някои от тях се отнасят до специалните правата, като правата на създателите на бази данни и интегрални схеми.

2.3 Комитетът счита, че тези разпоредби допринасят за постигане на определена степен на хармонизиране. Въпреки това системата, която предвижда незадължително използване на изчерпателен списък и възможност за ограничаване на обхвата на определените изключения при необходимост, поставя много остри проблеми, свързани с прилагането и контрола в случаите, когато произведенията се разпространяват онлайн (по-специално посредством спътници).

2.4 Към списъка би трябвало да се прилага по-твърд подход, свързан с целите на обществото на знанието и на борбата срещу всякаква форма на дискриминация, тъй като целта, предвиждаща хармонизиране, не е постигната - все още съществуват твърде много изключения.

2.5 Основните икономически интереси са свързани най-вече с развлекателните дейности, с някои форми на култура и с игрите, а не толкова със знанието в тесния смисъл на думата, но въпреки това не би било целесъобразно да се прави твърде категорично разграничение между различните категории съдържание, с изключение, разбира се, на порнографско или опасно за младите хора съдържание.

2.6 Тези изключения би трябвало да се прилагат спрямо всички видове увреждания, които ограничават използването на мултимедийното съдържание на Интернет, спрямо образованието на всички нива, включително ученето през целия живот и университетите за хора от третата възраст, спрямо обществените и университетските библиотеки с читални и медиатеки, спрямо лицата, намиращи се в дългосрочна хоспитализация или рехабилитация и лишените от свобода, изследователите от публичния и частния сектор съгласно специфичните договорености с библиотеките и специализираните центрове за документация. Бенефициерите на изключенията би трябвало да разполагат с правни средства за защита, в случай че е невъзможно или изключително трудно да получат достъп. Въпреки това разширяването на обхвата на ограниченията би трябвало да бъде съпроводено с нови условия за изплащане на обезщетения, най-малкото на първоначалните носители на правото⁽¹⁾, както това се прави в случая със заплащането на копие за лично ползване.

2.7 Евентуалните обезщетения би трябвало да се събират от акредитирани дружества за колективно управление, на които е възложено събирането и разпределянето на обезщетенията съгласно критерии за разпределяне, които могат да се променят в зависимост от видовете възприети задължителни ограничения.

2.8 Би трябвало да започнат консултации и преговори между представителите на различните заинтересовани страни, от създателите до ползвателите на произведенията. Въпреки това Комитетът счита, че ако първоначално Комисията може да изготви ръководни насоки, впоследствие би било целесъобразно

да се изготвят минимални „стандартни лицензи“ на Общността, които биха могли да бъдат адаптирани чрез преговори от заинтересованите страни на национално равнище.

2.9 Според Комитета посредничеството на обществените и университетските библиотеки, документационните и изследователски центрове, както и контролът от страна на дружествата за колективно управление, отговарят в достатъчна степен на установените от ТРИПС критерии, които може би са твърде ограничаващи или се тълкуват по твърде рестриктивен начин, тъй като не отчитат нито потребностите на обществото на знанието, нито бурното развитие на използването на Интернет, по-специално в областта на образованието, обучението и обмена между учени и изследователи.

2.10 Редица произведения с образователен, научен или технически характер вече са достъпни в Интернет с „облекчени лицензи“, като GPL⁽²⁾ или „creative common“ за литературните и художествените произведения. Тези лицензи и производството на полезно за обществото на знанието съдържание⁽³⁾ трябва да се насърчават посредством обществени поръчки или подкрепа на институциите, които създават научно и техническо съдържание, както и софтуерни програми с използването на този вид лиценз⁽⁴⁾.

3. Изключения: специфични проблеми

3.1 В Зелената книга се обръща особено внимание на изключенията, които могат в най-голяма степен да насърчат разпространението на знанията, като тези, от които могат да се възползват библиотеките или архивите, разрешенията за разпространение на произведения с образователни или изследователски цели, изключението, от което могат да се възползват хората с увреждания, и възможни изключения за съдържание, създадено от потребителите.

3.2 Цифровизацията на произведенията в библиотеките и архивите с цел запазване и съхраняване на оригинални документи, които понякога са уникални, а също и с цел разпространение на тези произведения онлайн, е в процес на бурно развитие, както показва инициативата за европейската цифрова библиотека Europeana.

3.3 На национално равнище наличието на условия за цифровизация и разпространение на произведения е твърде различно и според Комитета понякога е твърде ограничено. На практика директивата предвижда само едно изключение от правото на възпроизвеждане – консултация със специфични научноизследователски цели и съхраняване за ограничен период от време без търговски цели. Тестът от три етапа се предвижда стриктно, но би могъл да бъде направен по-гъвкав, особено ако се въведе макар и фиксирано обезщетение в полза на авторите.

⁽¹⁾ Авторите като лица, които сами или с помощта на трети лица са замислили и реализирали произведение.

⁽²⁾ Общ публичен лиценз, който се отнася най-вече до свободните софтуерни програми.

⁽³⁾ Вж. становището на Комитета, озаглавено „Сътрудничество и трансфер на знания“ CESE 330/2009.

⁽⁴⁾ Редица големи частни предприятия допринасят активно за финансирането на проекти с такова съдържание индивидуални или свободни лицензи, тъй като виждат в това полезни източници на иновации.

3.4 Изключенията трябва да се отнасят най-напред за най-уязвимите и редки произведения, за списъците от произведения, които се препоръчват на учениците в началното и средното училище и на студентите, тъй като първоначалното образование и ученето през целия живот могат да бъдат обявени от особен национален интерес. Би трябвало да е възможно изборът на ИТ формат да се ограничи до форматите, обхванати от международен стандарт, признат от ISO и съвместими с повечето от съществуващите „отворени“ или „затворени“ формати ⁽¹⁾.

3.5 Броят на копията трябва да се определя въз основа на броя на оторизираните ползватели и в зависимост от точно определените потребности, свързани със съхраняването ⁽²⁾.

3.6 Въпросът за осигуряването на онлайн достъп поражда особени проблеми, които изискват допълнителни гаранции, че производението няма да бъде разпространявано от крайните потребители. Някои от тях биха могли да плащат такси за лицензи и предоставяне на услуга ⁽³⁾.

3.7 Би трябвало да се обмисли изменение на директивата, за да се разреши заемането на произведения онлайн с научно-изследователски и образователни цели при ясно определени юридически и технически условия. Възприетата процедура и задължението добре да се разбират както условията на специалния лиценз, така и специфичните условия, при които се извършва заемането онлайн, следва да допринесат за това у хората, и по-специално у младежта, да се изгради уважение към авторското право. Комитетът винаги е препоръчвал изграждането на уважение към интелектуалното творчество, тъй като то представлява важен етичен елемент от икономиката на знанието.

4. Осиротели произведения

4.1 Осиротелите произведения представляват значителен творчески фонд.

4.2 Комитетът счита, че в Зелената книга са поставени точните въпроси и са предложени пътища за намиране на изключително положителни конкретни решения. След достатъчно задълбочени изследвания биха могли да се публикуват редовно списъци на осиротели произведения. Ако до определен срок не се появи носител на авторските права, производението няма да се включва в публичната област, а в система за закрила, подходяща за авторското право, в случай че в крайна сметка се появи носител на правата. При избора на система за лицензи би могъл да се ползва датският и унгарският опит, но според Комитета типов европейски лиценз е напълно допустим и е за предпочитане.

4.3 Комитетът счита, че не е необходимо да се изготвя специална директива за осиротелите произведения. На практика управлението на тези произведения не предполага нови изключения от авторското право, а специални условия за

управление на лицензите в рамките на правния режим на авторското право. Според Комитета подходящият инструмент би бил създаването на нова глава в настоящата директива.

4.4 Комисията би могла да публикува и периодично да актуализира списъка на институциите, които отговарят за управлението на осиротелите произведения, а след експериментален период от пет или десет години би могла да се проучи възможността за преразглеждане, като това включва публикуване на доклад и статистически данни.

5. Изключения в полза на лицата с увреждания

5.1 Комитетът би желал подходът към вида на уврежданията и трудностите при достъпа до произведенията да не бъде толкова рестриктивен като този, който понастоящем преобладава в редица европейски страни, тъй като освен че срещат трудности при достъпа до тези произведения поради различни увреждания, тези лица по принцип имат ниски доходи, което добавя неоспоримо икономическо и социално неприемливо препятствие пред техния достъп до информация, образование и култура.

5.2 Участието на сдруженията на лицата с увреждания би могло да позволи преформулиране на изключенията относно различните увреждания. Тези сдружения биха могли също да бъдат включени в управлението на специалните терминали, а за най-тежките случаи да предоставят обучен персонал, който да помага на лицата с увреждания. Тази помощ ще се финансира от частни дарения и публични субсидии на сдруженията. Сдруженията, също като акредитираните библиотеки или музеи и дори в сътрудничество с тях, биха могли да договарят с представителите на авторите условията за използване, съдържащи гаранции срещу пиратство. Комитетът счита, че изключенията би трябвало да обхванат и базите данни, тъй като в противен случай достъпът до справочни издания като енциклопедии и речници би могъл да бъде възпрепятстван. Поради това Директивата относно базите данни би трябвало да бъде преразгледана във връзка с упоменатите по-горе съображения, свързани с образованието и достъпа до знания, а също и с оглед на достъпа на лицата с увреждания.

5.3 Сдруженията биха могли да участват и във възпитаване в спазване на лицензите за използване. И в този случай ползвателите трябва да бъдат убедени, че зачитането на авторското право е основно условие за продължаване на творческата дейност. Въпреки това изглежда несправедливо разходите за лиценза и терминалите да се поемат от лицата с увреждания. Необходимо е изключение за всички случаи на увреждания, които затрудняват достъпа до произведенията. Тези разходи трябва да бъдат поети от обществените учреждения, които имат задължението да осигуряват на ползвателите с увреждания достъп до произведенията, включително до базите данни и до софтуерните програми. Законодателството относно базите данни трябва да бъде съответно изменено ⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ Всеки файл трябва да съдържа „воден знак“, който да препраща към разяснителна бележка на задължителния лиценз, в която се посочват изрично определени ограничения върху използването.

⁽²⁾ Например едно копие, което да се съхранява на място, друго – в друга подобна институция по силата на договор за реципрочно съхраняване и едно копие на сървър с цифрова памет.

⁽³⁾ Например за съставянето на досиета с документи, предназначени за изследователите в определени области, или за лабораториите и други предприятия.

⁽⁴⁾ ... и да обхване както оригиналните бази данни, така и базите данни „sui generis“ (речници, енциклопедии и др.).

5.4 На практика основните обществени библиотеки и основните музеи могат да бъдат задължени да предоставят творбите в съответната форма, съобразена с конкретното увреждане, като разходите за това се поемат от бюджета за управление на културата на регионално или национално равнище. Такава политика би отговорила на задължението да се води борба за равенство на гражданите и срещу всички форми на дискриминация.

5.5 Предвиденото в директивата изключение за образователни и научноизследователски цели се прилага по твърде рестриктивен начин. То би трябвало да се разшири, без това да се отрази на теста на СТО, като в документа се включи посочване на източника и на автора, както и информация относно ограниченията върху използването и забраната за незаконно копиране.

5.6 Би могло да се създаде система за задължителни лицензи, която да обхване заемането онлайн с образователни и научноизследователски цели въз основата на типов договор между заемните организации и акредитираните организации за колективно управление на правата.

5.7 Изключението следва да може да обхване както частите на произведение, избрано от вземащите решения компетентни педагози, така и цели произведения. Критерият би трябвало да се определя въз основа на съображения, свързани с образованието. Това би засилило правната сигурност, без да накърнява правото на възпроизвеждане. Засиленото хармонизиране в един трансевропейски образователен контекст би позволило да се избягват случаи, в които действие, което е законно в една държава, се счита за пиратство в друга държава.

5.8 Дистанционното обучение предполага възможност копията (педагогическите досиета) да бъдат използвани у дома, по-специално от студентите, но също и от европейските граждани, които живеят в трети страни.

6. Съдържание, създадено от позвателите

6.1 Този въпрос става все по-актуален в контекста на сътрудничеството за създаване на Web 2.0 ⁽¹⁾. Авторското право или

алтернативният лиценз, предложен от първоначалния автор, могат да бъдат трансформирани и доразвити, без това да се счита за пиратство.

6.2 Най-простото решение за този тип инициативи като енциклопедиите, съставяни от ползвателите, би било определянето на подходящ лиценз като лицензите на „creative commons“ или на „wikipedia“ и изпълняването на модераторски функции от първоначалния автор преди всяко добавяне на нов текст или промяна, като същевременно се осигурява плурализъм на идеите.

6.3 Този конкретен случай също показва, че Интернет трудно съжителства с авторското право.

6.4 Възнаграждението на авторите, чиито произведения се разпространяват в Интернет, се сформира по-рядко от заплащането на преки лицензионни такси, отколкото от непреките приходи, например от рекламата, а още по-малко от абонаменти. Въпреки че абонаментите също се развиват, „бизнес моделът“ на Интернет използва нетрадиционни решения за разпространение, които се характеризират с „дематериализиране“ и цифрово предаване. От тази гледна точка ние все още сме в преходен период на търсене на нови методи на възнаграждение ⁽²⁾, тъй като разходите за производство и предаване на цифровите произведения не могат да се сравнят с много по-високите разходи за продажбата на произведения на материален носител.

6.5 Остава да се намери баланс между новите форми на разпространение, технологиите за възпроизвеждане, потребностите на обществото на знанието и правата на авторите. Този баланс няма да се постигне с масово прилагане на единствено репресивни мерки, насочени основно към една възрастова група, към която се отправят все повече обвинения, при положение, че няма законодателство и не се търсят нови форми на възнаграждение на авторите. Спешно трябва да се постигне напредък във връзка със сегашните ограничения, предвид мащаба и бързината на технологичното развитие.

Брюксел, 24 март 2009 година

Председател
на Европейския икономически и социален комитет
Mario SEPI

⁽¹⁾ Web 2.0 се нарича интерфейсът, който дава възможност на ползвателите на Интернет да взаимодействат както със съдържанието на страниците, така и помежду си, което превръща Web 2.0 в обществена и интерактивна мрежа.

⁽²⁾ Като в инициативите на Google и по-наскоро в инициативи на Microsoft.